

Dr. sc. Željko Radić
Docent Pravnog fakulteta u Splitu

DALMATINSKO STATUTARNO PRAVO I PITANJE USKRATE PRAVOSUĐA I PRAVA

UDK: 34 (497.5-3 Dalmacija)

Primljeno: 10. XII. 2007.

Izvorni znanstveni članak

U radu se dokazuje da dalmatinsko statutarno pravo u načelu nije dopuštalo mogućnost uskrate pravosuđa (tj. sudskog postupanja) niti prava (tj. sudske odluke) pod vidom nepostojanja pravnog uporišta za donošenje presude ili zbog apriornog uvjerenja suda(ca) u neutemeljenost tužbe. Jednako tako, nije bila dopuštena uskrata prava (tj. sudske odluke) pod izlikom nejasnih propisa ili činjeničnih pitanja. Generalno je polazište dalmatinskih statuta, često puta iskazano posredno u formuli sudačke prisege, da će postupak biti pokrenut uvijek kad to na propisan način bude zatraženo, te da će biti meritorno okončan osuđujućom ili oslobađajućom presudom. Presuda se mora temeljiti u prvom redu na statutarnim propisima, a u njihovoj oskudici na supsidijarnim vrelima koja su obično razvrstana po strogoj hijerarhijskom redu.

Ključne riječi: *statuti, statutarno pravo, uskrata pravosuđa i prava, supsidijarna pravna vrela, hijerarhija pravnih vrela.*

1. Samostalna sudbenost (autodikija) bila je uz pravo na donošenje vlastitih propisa (*ius statuendi*) i samostalnu upravu u užem smislu riječi jedan od stožera srednjovjekovne gradske autonomije.¹ Stoga su u pisanim zbornicima gradskog prava, koji se općenito nazivaju statutima, uz ostalo redovito pomno razrađeni i ustrojstvo i djelovanje komunalnog sudstva. Ostavljajući po strani pitanja organizacije sudova i postupovnih režima, usredotočit ćemo se samo na onaj manji dio toga razmjerno opsežnog regulativa u kojemu se mogu pronaći elementi za odgovor na pitanje o odnosu statutarne prava dalmatinskih gradova spram mogućnosti uskrate suđenja i prava.

2. Dalmatinski statuti načelno zabranjuju samopomoć, te zainteresirane osobe upućuju na to da zaštitu svojih subjektivnih prava ostvaruju pred sudom.² Treba naznačiti da se u praksi dalmatinskih gradova uz redovite sudove javljaju i izbrani

¹ M. Kostrenčić, *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava*, str. 172.; H. Pirenne, *La città del Medioevo*, str. 128.-139.; A. I. Pini, *Città, comuni e corporazioni nel medioevo italiano*, str. 140.

² A. Cvitančić, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, str. 94.; I. Beuc, *Statut zadarske komune iz 1305. godine*, str. 722.

suci kojima su se stranke mogle,³ a gdje kad i morale obraćati u rješavanju svojih sporova.⁴ No, dok su na opisan način u suđenju mogli biti zaobiđeni voljom stranaka ili po sili statutarne norme, redoviti komunalni suci sami nisu raspolagali takvim diskrecijskim ovlastima. Naime, uspkos razlikama u pojedinostima, dalmatinskom statutaranom pravu općenito je svojstven stav da se komunalni suci ne smiju ustezati od suđenja, odnosno da je sudjelovanje u suđenju za njih obvezatno.

3. Pravo svih osoba na sudsku zaštitu i komplementarna obveza komune na pružanje takve zaštite na različite je načine konkretizirana u pravnim sustavima pojedinih dalmatinskih gradova.

Započnimo naš pregled raščlambom Splitskoga statuta koji određuje da gradski upravitelj (potestat) i njegovi službenici „moraju (...) svakodnevno u dobroj vjeri i bez prijevare, vršiti svoju službu, da bi se ostvarivala puna pravda u ovom gradu i da bi građani i stranci mogli pred njima svoje stvari i poslove brzo rješavati; te moraju javno i očigledno dijeliti pravdu u komunalnoj palači, ili u gradskoj loži, ili na stepeništu pred vratima rečenoga grada u svim za to određenim danima i u pogodno vrijeme“.⁵ Naglašena je i dužnost nositelja pravosudnih ovlasti na nepristrano postupanje „prema svima i svakome tko bi pred njima imao kakav spor ... a osobito prema crkvama, siromasima, siročadi, udovicama i bijednicima koji su lišeni ljudske pomoći, jer je svojstvo istinske pravde da se najviše zalaže za one koji su najnemoćniji“.⁶ Važnost nepristranog djelovanja još jednom je istaknuta u formuli sudačke prisege,⁷ u kojoj se pred suce postavlja i dodatni zahtjev ekspeditivnog postupanja. Suci su se, naime, morali obvezati i „da neće zlonamjerno odugovlačiti s ostvarivanjem nečijeg prava.“⁸ Položena prisega trebala im je biti memento, pa su svakih petnaest dana tijekom trajanja službe morali iznova pročitati jednu naročitu statutarnu odredbu s reproduciranim tekstom

³ Svi naši statuti poznaju institut izbranih sudova, a relativno najbogatiju regulativu o tome sadrži Dubrovački statut (lib. III, capp. 1-4).

⁴ Takvo je rješenje bilo usvojeno u Trogiru jednom reformacijom iz 1438. godine za sporove među rođacima. Njome je propisana dužnost svakodobnog gradskog kneza da u razmiricama između roditelja i djece, braće i sestara te nećaka i stričeva, odnosno ujaka, prisiljavaju stranke da se podvrgnu izabranom suđenju, kao i da se pobrine da odluka izbranog suda bude izvršena (Ref. II, 49). No, tu je odredbu mletačka vlast isprva ignorirala, da bi je konačno potvrdila 1482. godine. Usp. I. Strohal (ed.), *Statut i reformacije grada Trogira*, Ref. II, Dodatak A i B gl. 49; Isto, *Tumač Tumač riječ manje poznatih i stručnih termina*, na str. 309. Usp. i Ref. 143. i 144. Zadarskog statuta.

⁵ Splitski statut, lib. II, cap. 15: (...) *quod potestas dictę ciuitatis et sui officiales teneantur (...) singulis diebus bona fide sine fraude facere copiam sui ad hoc, ut plena iusticia seruetur in ciuitate p̄dicta et ad hoc, ut ciues et forenses possint coram eis eorum facta et negotia uelociter expedire; et stare debeant ad ius reddendum publice et palam in palatio dicti communis, uel in logya, uel in scalis infra portas dictę ciuitatis omnibus diebus competentibus et temporibus opportunis.*

⁶ Isto, II, 16: (...) *facere et obseruare equaliter iusticiam et specialiter ecclesijs, pauperibus, orphanis, uiduis et miserabilibus personis, quę sunt humano auxilio destitute, quum effectus uerę iusiticię est, ut plurimum operetur in his quę minima possunt.*

⁷ Statuta noua, cap. 18: (...) *tractabo et operabor bona fide, sine fraude meum iudicium iudicatus, nec amicum uel inimicum iuuabo, nec nocebo.*

⁸ Isto, *Nec ratione alicuius dilatabo per fraudem.*

prisege.⁹ Preprekom odugovlačenju trebala je biti i odredba po kojoj se donošenje presude ne smije odgađati dulje od deset dana od okončanja dokaznog postupka, odnosno od prestanka eventualne opravdane zapreke.¹⁰ U kaznenim pak stvarima suđenje se moralo zaključiti u roku od mjesec dana od podnošenja privatne prijave ili tužbe, odnosno od pokretanje istrage po službenoj dužnosti, i to donošenjem osuđujuće ili oslobađajuće presude.¹¹ U vezi s time gradski je upravitelj morao svakog mjeseca u Velikom vijeću (ili eventualno na skupštini ili zboru građana) proglasiti, a zatim i dati na izvršenje osude prethodno donesene u kuriji splitske općine.¹²

Dalmatinsko statutarno pravo poznaje i institut odvjetništva s obilježjima javne službe i generalnom obvezom pružanja pomoći strankama u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava pred sudom. Značajke toga instituta lijepo nam oslikava upravo Splitski statut koji propisuje novčanu kaznu za komunalne odvjetnike ako bi svoje odvjetničke usluge bez valjana razloga uskratili bilo kome tko bi im se obratio za pomoć, odnosno ako bi se ogriješili o dužnost lojalnog i zakonitog zastupanja interesa svojih klijenata, čak i neovisno o izgledima na uspjeh u parnici. Ipak, smjeli su opravdano odbiti vlastite rođake, osobne neprijatelje te osobe čije su ciljeve smatrali nečasnim, no posljednji su razlog morali potkrijepiti prisegom.¹³

I Trogirski statut postulira dužnost komunalne vlasti da građanima osigura sudsku zaštitu, no građani su i sami morali aktivno doprinositi tom nastojanju. U tom svjetlu može se tumačiti statutarna odredba o zabrani odbijanja sudačke ili savjetničke službe.¹⁴ Neovlašteno odsustvo dulje od dvadeset dana, u Trogiru bijaše razlogom razrješenja suca ili savjetnika,¹⁵ a treba naglasiti i to da nitko od spomenutih službenika nije smio istodobno vršiti i neku drugu dužnost, osim službe egzaminatora.¹⁶ Sudjelovanje sudaca i savjetnika u rješavanju poslova

⁹ Statuta noua, cap. 24. Iako je u literaturi je s pravom upozoreno da je u toj odredbi zapravo riječ o prisegi savjetnika, a ne suca, (Usp. A. Cvitanić, Statut grada Splita, str. 831.), ne bi trebalo biti sumnje u to da se početni dio odredbe odnosi (i) na suce.

¹⁰ Splitski statut, III, 39. *De sententijs proferendis: Item statutum et ordinatum est, quod post receptionem testimonium et instrumentorum sententia non prolongetur ultra decem dies iusto impedimento cessante.*

¹¹ Isto, IV, 3. *Quod criminales causae finiatur infra mensem ... condemnando, uel absoluendo.*

¹² Isto, IV, 66. *Quod omni mense potestas Spalati faciat condemnationes.*

¹³ Isto, III, 101. *Quod aduocati communis Spalati (...) siue obtineat questionem, siue non, teneantur uinculo sacramenti aduocare et aduocationem facere fideliter et legaliter pro omnibus hominibus et personis, qui eos requisierint pro aduocatione facienda, pena et banno quadraginta soldorum paruorum pro qualibet uice; saluo et reseruato, quod non compellatur facere aduocationem contra patrem, matrem, auum, auiam, uel alios ascendentes, nec contra filios uel alios coniunctos ex linea descendenti, aut fratres carnales, nec contra patruos aut auunculos carnales, nec contra amitas uel marterteras carnales, nec uitricus contra priuignum, uel priuignam, nec priuignus contra uitricum, nec soror contra generum uel nurum, nec gener contra socerum aut socram, nec contra cognatam carnalem.*

¹⁴ Trogirski statut, I, 23: *Et qui electi fuerint, non possint refutare offitium.*

¹⁵ Ista odredba.

¹⁶ Ref. I, 18. *Quod aliquis ex dictis iudicibus et consiliarijs durante eorum officio non possit nec debeat ellegi seu accipi ad aliquod aliud officium civitatis Tragurij salvo, quod ipsi libere possit esse examinatores et manus eorum ponere ad examinationem instrumentorum etiam durante eorum officio.*

Komune i privatnih osoba izrijeckom je označeno kao njihova službena dužnost.¹⁷ K tome, suci su pod prijetnjom novčane kazne morali svakodnevno, a savjetnici po svakodobnom pozivu, doći u prostore namijenjene suđenju (općinsku palaču ili gradsku ložu), kako bi pomogli knezu ili njegovu zamjeniku u javnim poslovima, dakle i u dijeljenju pravde.¹⁸ Trogirski statut propisuje i obvezu suda da udovolji svakom zahtjevu za provođenje očevida,¹⁹ te jednom naknadnom reformacijom predviđa za tu svrhu trodnevni rok.²⁰ I u Trogiru se vodilo računa o pravodobnom postupanju, pa se u tom smislu u jednom poglavlju Statuta navodi misao da je neprimjereno i protivno pravu da se sporovi dugo otežu, usljed čega ljudi trpe najveću štetu.²¹ Odugovlačenje pravde nastojalo se suzbiti i odredbom po kojoj su nositelji sudbenih ovlasti – knez, suci i savjetnici, koji su i u Trogiru zajedno činili sudbenu kuriju²² - dužni sve započete parnice završiti prije isteka svoje službe. Potreba okončanja zaostalih sudskih predmeta mogla je biti zakonitim razlogom i za produljenje službe islužene kurije.²³ Knez se pak morao pobrinuti da se izvrše sve presude što ih je donio samostalno ili u suradnji sa svojim sucima i savjetnicima, kao i za izvršenje odluka izbranih sudova izrečenih tijekom njegove službe.²⁴ Konačno, statuirana je i dužnost kurije na čelu s knezom da pod prijetnjom visoke novčane globe odluči o prizivima koji su joj podneseni protiv odluka prethodne kurije.²⁵

Vrijedi zabilježiti i stilizaciju sudačke prisege prema Hvarskom statutu. U njoj sudac obećava da će suditi i izreći presudu svakomu tko bi pred njim podigao tužbu, i to u sporovima do vrijednosti od 5 libara samostalno, a preko toga s dozvolom kneza i većeg dijela Vijeća.²⁶ Usto se obvezuje i da će svakodnevno dolaziti u komunalnu palaču radi obavljanja javnih poslova, a sve predmete koje mu budu dodijeljeni pomno će proučiti i nepristrano riješiti.²⁷ Sličnu je prisegu *mutatis mutandis* polagao i tzv. viški sudac, tj. hvarski sudac mjerodavan za područje otoka Visa koji je također bio podvrgnut hvarskoj jurisdikciji.²⁸

I Korčulanski je statut proklamirao pravo stranaka na sudsku zaštitu, čemu je korelativna dužnost komunalnih sudaca da sude u svim sporovima i svim osobama koje to na propisani način od njih zatraže. Izuzeti su jedino pripadnici kneževe

¹⁷ Ref. 1. *Facta communis et singularum personarum et alia, que facere tenetur ex officio suo.*

¹⁸ Trogirski statut, I, 23.

¹⁹ Isto, I, 34.

²⁰ Isto, Ref. lib. I, cap. 31.

²¹ Isto, Ref. I, 19 B. (...) *incongruum et iuri contrarium, quod lites deducantur in longum et homines ob hanc causam detrimentum maximum paciuntur.*

²² Usp. A. Cvitanić, *Srednjovjekovno uređenje Trogira*, u: P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, II, str. 140.

²³ Trogirski statut, I, 36.

²⁴ Isto, Ref. lib. I, cap. 21. i II, 55.

²⁵ Isto, Ref. lib. I, cap. 78.

²⁶ Hvarski statut, lib. I, cap. 3: *Et teneor facere cuilibet personae, quae peterit, rationis a libris quinque parvorum infra et non ultra nisi cum licentia domini comitis et maioris partis consilii.*

²⁷ Ista odredba.

²⁸ Hvarski statut, II, 3.

familije, kako se u terminologiji srednjovjekovnog statutarnog prava konvencionalno naziva službenike iz njegove pratnje. Propisana je i dužnost komunalnih odvjetnika da pred redovitim i izbranim sudovima brane prava i interese svih stranaka, pri čemu se u osnovi briše razlika između domaćih građana i stranaca.²⁹ No, s druge strane nastoji se ograničiti obijesno parničenje putem ovlaštenja komunalnog kneza i njegove kurije da od svakoga tko bi izgubio parnicu naplate odgovarajuću globu srazmjernu vrijednosti spora. Povod donošenju te mjere bio je uvid da „moćnici na Korčuli vode mnoge sporove nepotrebno i nepravično, više radi ucjenjivanja osoba negoli s pravom, na veliku nevolju suda i sramotu uprave i čitave Korčule“.³⁰ Korčulanski je knez naročito morao voditi računa o izvršenju zaostalih presuda svojih prethodnika, iako bez ovlasti njihovoga preispitivanja.³¹

Prije negoli se osvrnemo na zadarsko statutarno pravo, valja istaknuti da su opisana načela važila i u dalmatinskom susjedstvu, kao što pokazuju i statuti Raba na jednoj te Budve ili Kotora na drugoj strani.

Tako je i na Rabu sudac morao prisegnuti da će u dobroj vjeri, bez prijevare i nepristrano suditi u svim parnicama koje mu budu dodijeljene, te da će presudu donijeti najkasnije u roku od mjesec dana od pokretanja postupka, oslanjajući se u njezinu donošenju na statutarne odredbe i na rapske običaje.³²

Dužnost nepristranog suđenja u skladu sa statutarnim propisima svima koji to tužbom zatraže, naglašava i Budvanski statut na talijanskom jeziku. Sucima se usto izrijekom zabranjuje i da komuniciraju sa strankama, da ih instruiraju o onome što će govoriti pred sudom, te da im u godini u kojoj obavljaju sudačku službu pružaju odvjetničke usluge. Sudskoj raspravi mora prisustvovati i komunalni kancelar koji će vjerno zabilježiti izjave stranaka, a potom i presudu pošto bude donesena.³³ Već se na tom mjestu naglašava dvostruka dužnost suda da zaprimi tužbu, tj. pokrene postupak, te da ga meritorno okonča, što se u osnovi opetuje i u jednoj kasnijoj statutarnoj odredbi.³⁴ Propisan je i rok od 20 dana (od završetka rasprave) u kojemu treba donijeti presudu, pod prijetnjom novčane kazne od 8 perpera za suce koji se toga roka ne bi htjeli pridržavati.³⁵

²⁹ Korčulanski statut, cap. 24. starije redakcije.

³⁰ Isto, cap. 154. novije red.

³¹ Isto, cap. 96. novije red. i Ref. cap. 190.

³² Rapski statut, V, 9: (...) *iudicabo omnia placita, quae coram me fuerint placitata, bona fide, sine fraude, secundum statuta et ordines et bonas consuetudines arbenses, et de omnibus placitis coram me placitatis sententiam dabo infra unum mensem, postquam ferint placitata, vel ante, si comode fieri poterit (...) nec amicum iuvabo, nec inimicum nocebo dolo vel fraude.*

³³ Budvanski statut, cap. 87: *Ordinemo, che li giudici del suo offitio debbano giudicar a tutti, che cercano ragione avanti di essi con il statuto lealmente, et non per parte ne per odio o per simonia, se non ragionevolmente; ne possa per alcuna delle parti parlar in giuditio, o ammaestrar a parlar cosi; se non debbia ascoltar le parti et le loro parole, et non possa per nissun avvocato esser quell'anno; et il cancelliere debbia esser in ogni giuditio a scriver le parole delle parti lealmente; et essendo concluso per le parti, li giudici siano tenuti di dar la sententia con il statuto, et farla divulgar per il cancellier in scritto avanti le parti.*

³⁴ Isto, cap. 104: *Ordinemo, che chi se apprestasse avanti la ragione per domandar alcun, il suo pla(c)ito si deve finir.*

³⁵ Isto, cap. 121: *Che li giudici siano tenuti di dar ogni sententia, essendo conclusa per le parti, per spacio di giorni 20. et se non la dassero, quel giudice, che non la volesse dar nel termine, paghi per pena perperi 8.*

Kotorski statut pak predviđa izrazito visoku kaznu za svakoga tko se ne bi htio prihvatiti sudačke službe na koju je izbaran, kao i obvezu sudaca da dobro, vjerno i razborito upravljaju gradom, te da svakom dijele pravdu prema statutarnim odredbama.³⁶ Rigorozno se kažnjava i otklanjanje odvjetničke funkcije, koja podrazumijeva i obvezu zastupanja i obrane stranaka pred sudom.³⁷

4. Zadarski je statut posebno podatan za promišljanje naslovne teme. S jedne strane on donosi rijedak primjer dopuštene uskrate pravosuđa, dok s druge strane otklanja mogućnost uskrate sudske presude zbog sudačke neodlučnosti. Mogućnost uskrate pravosuđa predviđena je zapravo samo iznimno i to za preljubnicu koja bi pokrenula parnicu za povrat miraza: „Neka se takva preljubnica nipošto ne sasluša (...) nego neka se na svaki način odbije od sudskog postupka“.³⁸ Dakako, iz toga izoliranog primjera ne slijedi da je zadarsko pravo zauzelo permisivan stav prema pitanju pitanja uskrate pravosuđa. Naprotiv, sve ukazuje na suprotan zaključak. Prije svega, i u zadraskom je statutarnom pravu bilo općenito apostrofirano pravo i dužnost kneza i njegove Kurije da u bilo kojoj parnici povedu postupak i okončaju ga meritornom presudom.³⁹ No, za našu temu naročitu vrijednost ima izričita zabrana sudačke kolebljivosti, odnosno apstinencije od sudjelovanja u donošenju presude. Takva zabrana izvire iz dviju odredaba Zadarskog statuta. Prva govori o sucima Velike kurije koji bi se oglasili neodlučnima pod izgovorom da im nije jasna neka odredba ili termin Statuta ili bilo koja druga okolnost relevantna za odlučivanje u konkretnom slučaju. Ukoliko bi u svom stavu ustrajali i nakon odgovarajućeg roka od osam dana, imali su bezuvjetno biti razriješeni službe, bez mogućnosti da u nju ikada više budu izabrani.⁴⁰ Druga od navedenih odredaba na

³⁶ Kotorski statut, cap. 1: *si quis vero electus iudex noluerit officium acceptare, solvat de poena communi yperperos quinquaginta (...), qui quidem iudices ipsam civitatem bene, fideliter et prudenter regant et gubernent, ac omnibus faciant et reddant iustitiae complementum, secundum formam statutorum nostrorum.*

³⁷ Isto, cap. 4: (...) *et quilibet aduocatus (...) qui officium aduocationis acceptare recusaret, solvat de poena nostro communi ducatos centum auri*; cap. 6: *quattuor aduocati Curiae experti, prouidi, et legales, qui pro litigantibus ac indigentibus teneantur et debeantur placitare et aduocare, ipsorumque causas diffendere, fideliter et prudenter*; te osobito cap. 29: *ego aduocatus iuro (...) bona fide, et sine fraude et malo ingenio aduocare et placitare secundum usum nostrae civitatis, pro eis qui me in aduocatum clamauerit (...) excepto quod non aduocabo super fratrem, cognatum ...*

³⁸ Zadarski statut, III, 94: (...) *quod illa talis adultera nullatenus audiatur, sed (...) modis omnibus a iudiciorum repellatur.*

³⁹ Isto, II, 9: (...) *quod processus cuiuscumque causae seu placiti et etiam sententiae fieri possint et debeant per dominum comitem et eius Curiam.*

⁴⁰ Isto, II, 4: *Si aliquis seu aliqui iudicum Maioris Curiae, dixerit seu protestatus fuerit se non esse sincerum, et se dubitare super aliquo statuto seu super aliquibus stututis, aut etiam super verbis ipsorum, aut etiam super quacumque sententia ferenda per Maiorem Curiam super quacumque re, volumus quod dominus comes assignare debeat eidem aut eisdem terminum octo dierum ad sincerandum se et plenarie deliberandum. Quo termine octo dierum transacto, si in sua duritia et contumacia seu malitia perduraret, ex tunc in antea repellatur de officio iudicatus, nec ad illud officium perpetuo in posterum eligatur, nec etiam possit iudicatus officium in aliqua eexercere sed ineligibilis sit omnino. Usp. i I. Beuc, nav. dj., str. 741. i 757.*

sličan način uređuje pitanje neodlučnosti sudaca ostalih zadarskih kurija (*aliarum curiarum*).⁴¹ Analogno je rješenje eksplicite usvojeno i u Šibenskom statutu.⁴²

U statutarom pravu brojnih srednjovjekovnih gradova, osobito onih u Italiji,⁴³ bilo je rasprostranjeno shvaćanje da su statutarne propisi sami po sebi jasni i razumljivi, što implicira i obvezu njihove doslovne primjene, pa i načelnu zabranu njihova interpretiranja.⁴⁴ Zadarski statut, međutim, ne isključuje mogućnost da o nekoj statutarnoj odredbi ipak iskrsne kakva dvojba, pa ovlašćuje Vijeće umoljenih na neku vrstu autentičnog tumačenja takvih nejasnih mjesta.⁴⁵ Institut autentičnog tumačenja statutarne propisa bio je prihvaćen i u mletačkom pravu, pa je razložno pretpostaviti da je odatle preuzet i u Zadar.⁴⁶

5. Potencijalno još veća prepreka ozbiljenju načelne zabrane uskrate pravosuđa i prava od eventualnih nejasnoća mogle su biti praznine u statutarom tekstu. Misao da statutarne propise nije moguće predvidjeti sve pravne situacije koje mogu iskrsnuti u realnom životu često je izričito iskazana u srednjovjekovnim statutima, a neki od njih iznose je već u svojim uvodnim dijelovima (proemijama, prolozima i sl.).⁴⁷ Kako eventualno pomanjkanje statutarne norme u konkretnom slučaju ne bi moglo poslužiti kao pretekst za uskratu pravde, srednjovjekovni statuti u pravilu predviđaju jedno ili više dopunskih pravnih vrela u kojima treba tražiti uporište za presuđivanje konkretnog slučaja. Množina tih vrela nameće i potrebu njihove gradacije, odnosno hijerarhije vrela kako se ta operacija uobičajeno naziva u pravnopovijesnom diskursu.⁴⁸

⁴¹ Zadarski statut, II, 5.

⁴² Šibenski je statut tome pitanju posvetio dva poglavlja s identičnim oznakama kao i Zadarski (lib. II, cap. 4. i 5.). I ovdje je u prvom slučaju riječ o suzdržanosti sudaca Velike kurije (razlika je u tome što im se u Šibeniku uz rok od osam dana određuje dodatni trodnevni rok u kome mogu još uvijek bez štete promijeniti svoje mišljenje, te u tome što je sudačka neodlučnost sankcionirana udaljenjem s položaja kumulativno s novčanom kaznom od 25 libara), a u drugom o neodlučnosti sudaca Male kurije (za koju je predviđeno udaljenje s položaja bez mogućnost njegova obnašanja tijekom idućih pet godina).

⁴³ O tome podrobnije M. Sbriccioli, *Interpretazione dello statuto*, str. 403.

⁴⁴ Takvo je shvaćanje izričito iskazano primjerice u Statutu Ankone, *Collatio secunda, rub. 87: Statutum et ordinatum est, quod omnia Statuta Communis Anconae intelligentur et intelligi debeant prout verba iacent; et non recipiant aliquam interpretationem, seu exteriorem vel intellectum, vel expositionem, et non possint trahi ad alium sensum sed pure et simpliciter prout verba et textus eorum sonant (...)*; Usp. i Sbriccioli, *nav. dj.*, str. 157. i 403.

⁴⁵ Isto, I, 1: *Si qua vero ambiguitas in eisdem nostris legibus seu statutis emergerit, ipsa talis ambiguitas per Rogatorum Consilium declaretur et ipsarum legum dirities incongrua lucidius emendetur.*

⁴⁶ O autentičnom tumačenju u mletačkom pravu v. G. Zordan, *L'ordinamento giuridico veneziano*, str. 213.

⁴⁷ Tako npr. u Veneciji u Tiepolovim statutima iz 1242. godine (*Et si qua aliquando occurrerint, que precise non sint per ipsa decisa, cum plura sint negotia quam statuta ...*) ili slično u Dubrovačkom statutu (*Et quia non possunt omnes casus in iuris articulis comprehendere, cum plura sint negotia quam statuta...*). Usp. i A. Cvitančić, *Proemiji statuta naših primorskih komuna – specifičan koncentrirani izraz srednjovjekovnog shvaćanja političke vlasti i prava*, u: *Iz dalmatinske pravne povijesti*, str. 693.-699.

⁴⁸ Usp. npr. U. Nicolini, *Il principio di legalità nelle democrazie italiane. Legislazione e dottrina politico-giuridica dell'età comunale*, str. 44.-45.; L. Pansoli, *La gerarchia delle fonti nella legislazione medievale veneziana*, passim; M. Bellomo, *L'Europa del diritto comune*, str. 163. i dalje.

Dok statuti konsenzualno daju prioritet pisanim statutarnim normama,⁴⁹ u redosljedju dopunskih vrela na hijerarhijskoj ljestvici zapažaju se razlike, često puta čak i u okviru istoga zbornika statutarnih odredaba. Tipičan je primjer Dubrovačkog statuta u kojemu je jedna hijerarhija zacrtana u statutarnom proemiju, a druga u poglavlju s tekstom sučeve prisege. Iz proemija izlazi da se slučajevi za koje se rješenje ne bi moglo pronaći u odredbama Statuta imaju riješiti po analogiji,⁵⁰ dok prema tekstu prisege u takvom slučaju valja primijeniti eventualni pravni običaj. Ukoliko se ne bi pronašao ni prikladan običaj, sudac je ovlašten postupiti po slobodnoj ocjeni, tj. po svojoj dobroj savjesti kako u Statutu doslovce stoji.⁵¹ Pa ipak, te dvije hijerarhije pravnih vrela nisu uzajamno isključive i nepomirljive kao što se čini na prvi pogled, a razlike među njima dadu se lako objasniti različitim vremenom postanka. Razložno je pretpostaviti da je odredba s formulom sudačke prisege prethodila statutu (zato ga uopće i ne spominje!), u čiji je tekst prigodom njegove redakcije inkorporirana na mehanički način i bez nužnog prečišćavanja.⁵² Stoga se bez poteškoća dade konstruirati sljedeća usklađena hijerarhija vrela dubrovačkog prava. Ako se slučaj ne da riješiti doslovnim primjenom Statuta, u obzir dolazi i njegova analogna primjena utemeljena na ekstenzivnom tumačenju statutarnih odredaba. No, ukoliko se tako ne može doći do rješenja, treba primijeniti pravne običaje i, konačno, slobodnu sudačku prosudbu.⁵³

Na sličan je način hijerarhija pravnih vrela bila uređena i u mletačkom pravu,⁵⁴ koje je u tome pitanju opravdano označeno kao uzor dalmatinskim pravnim sustavima.⁵⁵

Zanimljivo je da u srednjovjekovnom statutarnom pravu nije vrijedilo načelo *iura novit curia* po kojemu sud(ac) mora poznavati pozitivno pravo.⁵⁶ Da ta tvrdnja važi i za Dubrovnik, razvidno je iz formulacije *si sciero consuetudinem et sincerus fuero*, tj. *budem li znao za običaj i budem li siguran* [u njegov sadržaj].⁵⁷

Sve što je rečeno za Dubrovački, vrijedi bez daljnijega i za Hvarski statut. I u njegovu se proemiju kao jedini nadomjestak statutarnim pravilima gotovo identičnim

⁴⁹ Usp. F. Calasso, *Medio evo del diritto, I. Le fonti*, str. 456; A. Campitelli, *Europeenses. Presuposti storicie e genesi del diritto comune*, str. 108.; L. Pansoli, *La gerarchia delle fonti nella legislazione medievale veneziana*, str. 100.

⁵⁰ *Volumus, ut si quando aliquis inopinatus casus emersit qui precise presentibus non determinetur statutis, ad ea que sunt illi similia recurratur, et sic de similibus ad similia procedatur.*

⁵¹ Dubrovački statut, II, 4: (...) *iudicabo* (...) *secundum consuetudinem civitatis Ragusii si sciero et sicerus fuero; et si nesciero consuetudinem civitatis Ragusii, iudicabo* (...) *secundum meam bonam conscientiam.*

⁵² Tako L. Pansoli, *nav. dj.*, str. 276.

⁵³ Podrobnije N. Lonza, *Uvod. Dubrovački statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta*, u: *Statut grada Dubrovnika*, Dubrovnik 2002., str. 14.-15.

⁵⁴ Usp. Prolog *Tiepolova statuta* iz 1242. godine, u: R. Cessi, *Gli statuti Veneziani di J. Tiepolo del 1242 e le loro glosse*, str. 5.-6.

⁵⁵ Pansoli, *nav. dj.*, str. 267. i dalje; N. Lonza, *nav. dj.*, str. str. 14.-15.

⁵⁶ Pansoli, *nav. dj.* str. 97.

⁵⁷ Slično se može reći i za Hvarski, Korčulanski i Kotorski statut. Usp. bilj. 59, 74, 76. i 79. ovog rada.

riječima označava analogija,⁵⁸ dok su u dvjema odredbama o sudačkoj prisegi kao dopunska vrela predviđeni najprije običaji, a potom slobodna ocjena.⁵⁹

Sličnim riječima na primjenu analogije u slučaju šutnje statutarnih propisa upućuje i proemij Bračkog statuta,⁶⁰ koji je i inače vrlo sličan odgovarajućim mjestima Dubrovačkog i Hvarskog statuta.⁶¹ No, za razliku od njih, Brački statut ne sadrži dodatnih pravila o hijerarhiji vrela. Međutim, s obzirom na to da i taj statut u više pojedinačnih odredaba spominje pravne običaje, kao i odlučivanje na temelju slobodne prosudbe,⁶² ovlašteni smo pretpostaviti da su oni i generalno bili prihvaćeni kao supsidijarna pravna vrela.

Treba upozoriti na okolnost da se analogija kao instrument saniranja pravnih praznina u srednjovjekovnom statutarnom pravu općenito rabila ne samo u građanskim već i u kaznenim stvarima,⁶³ za što i u dalmatinskim statutima možemo naći izričitih potvrda.⁶⁴

Hijerarhija vrela Splitskog statuta uz statutarne odredbe obuhvaća u prvom redu dobre, stare i prihvaćene običaje koji će se utvrditi na osnovi iskaza šestorice dobrih, pravičnih, podobnih i vjerodostojnih ljudi ili na osnovu barem dviju presuda koje su u sličnom slučaju donijeli gradski načelnik, sudac ili službenici. Ne nađu li se u konkretnom slučaju odgovarajući običaji, primjenit će se kao krajnje sredstvo načelo pravičnosti i zakonitosti,⁶⁵ što je samo još jedan od brojnih naziva za slobodnu prosudbu.⁶⁶

Iako u Trogirskom statutu gradacija pravnih vrela nije iskazana *expressis verbis*, zacijelo je i tu sudac u oskudici statutarnih rješenja morao ići istim putem kao i u prethodno spomenutim sredinama, tj. odlučiti na temelju eventualnih običaja i/ili slobodne ocjene. Sačuvani bilježnički i sudbeni spisi trogirske općine pružaju nam obilje dokaza o tome da se pravna praksa – podjednako ona poslovna i sudska –

⁵⁸ *Volumus, qui si aliquando inopinatus casus emergerit, qui precise non terminetur presentibus statutis, ed ea quae sunt illis similia, recurratur, et de similibus ad similia procedatur.*

⁵⁹ I, 2. *Sacramentum iudicum Pharae: (...) sententiabo (...) secundum iura et consuetudinem Pharae, si scivero; iudicabo bona fide, sine fraude, secundum meam bonam conscientiam (...);* I, 3. *Sacramentum iudicum Lissae: (...) sententiando secundum consuetudinem civitatis Pharae et sicut mihi rationabile videbitur atque iustum.*

⁶⁰ *Volumus, qui si aliquando inopinatus casus emergerit, qui praecise non terminetur presentibus statutis, ed ea quae sunt illis similia, recurratur, et de similibus ad similia procedatur.*

⁶¹ Usp. A. Cvitanić, *Proemiji statuta naših primorskih općina – specifičan koncentrirani izraz srednjovjekovnog shvaćanja političke vlasti i prava*, u: *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split 2002., str. 693.-699.

⁶² Usp. A. Cvitanić, *Srednjovjekovni statut bračke komune*, str. 76.-79.

⁶³ Podrobnije Pansoli, *nav. dj.* str. 97.; Zordan, *nav. dj.* str. 209.

⁶⁴ Npr. Splitski statut, IV, 22; Trogirski statut, II, 114.

⁶⁵ Splitski statut, II, 16: *... obseruabunt primo et principaliter capitula et statuta dictę civitatis Spalati; et ... si dicta statuta non apparerent, obseruabunt bonas antiquas et approbatas consuetudines dictę ciuitatis, que consuetudines debent probari per sex bonos ydoneos et legales homines ... uel debeat probari ipsa consuetudo per duas sententias latas in simili negotio per potestatem, iudices, seu officiales dictę ciuitatis; et (...) si dicta statuta et consuetudines non apparerent, obseruabunt bonam equitatem et iura (...)*

⁶⁶ O slobodnoj ocjeni kao vrelu prava podrobnije Pansoli, *nav. dj.* str. 87. i dalje.

oslanjala, odnosno pozivala na običajno pravo.⁶⁷ Štoviše, notarska građa otkriva nam kako se zamašan dio trogirskog pravnog života odvijao posve izvan statutarnih okvira. Neke poslovne grane (obrtni, trgovina, agrarni odnosi) razvile su najkasnije već u 13. st. općenito prihvaćene uzance, koje su uvelike nastavile važiti i poslije donošenja Statuta.⁶⁸ O značaju pravnih običaja zorno svjedoči i povlastica izdana u prigodi priznanja mletačkog vrhovništva 1420. godine. Njome je Trogiranima na njihov zahtjev zajamčeno da će svatko moći i ubuduće nesmetano uživati svoja prava na osnovi povlastica, statutarnih odredaba i običaja. Usto je određeno da će u građanskim sporovima Trogiranima suditi knez zajedno s trojicom sudaca prema njihovim (tj. trogirskim) statutarnim odredbama i običajima. U kaznenim pak stvarima suditi će isključivo knez po odredbama Statuta.⁶⁹ S druge strane, u jednoj kaznenoj odredbi iz osnovne redakcije Statuta, knezu i njegovim sucima, koji u to doba još nisu bili isključeni iz kaznenog suđenja, dodijeljeno je ovlaštenje da po vlastitoj procjeni utvrđuju kaznene sankcije kad god one nisu točno određene statutarnim propisima.⁷⁰ Konačno, *arbitrium curiae et potestatis Tragurii* često je spomenut i trogirskim sudbenim spisima.⁷¹

Na Korčuli se u pomanjkanju statutarnih odredaba i njihovih naknadnih izmjena i dopuna, tj. reformacija, odlučivalo na temelju slobodne sudačke ocjene, kao što proizlazi iz odgovorajućih odredaba starije⁷² i novije redakcije Statuta.⁷³ No, ni u korčulanskom slučaju ne treba sumnjati u to da su se u praksi uz pisane statutarne odredbe u obzir uzimali i običaji. Takav zaključak potkrjepljuje i jedna statutarne reformacija koja govori o prizivima na presude donesene protivno statutu, reformacijama te dobrim i ustaljenim običajima što su ih priložile, predložile ili podastrle parnične stranke.⁷⁴

Paški statut ovako rangira pravna vrela: statutarne odredbe, tj. kapitulari, statutarne izmjene i dopune, potvrđeni pravni običaji i na kraju slobodna ocjena same sudbene kurije.⁷⁵ Iz jedne naknadne dopune navedene odredbe razabiremo da

⁶⁷ Usp. M. Barada (ur.), *Trogirski spomenici, dio I, sv. II*, str. 1, 2, 3, 6, 7. i td.; *dio II, sv. I*, str. 7, 78, 120, 125, 127. i td.; M. Berket (ur.), *Trogirski spomenici*, str. 29, 100, 332. i td.

⁶⁸ Ž. Radić, *Imovinsko pravo po Statutu grada Trogira iz 1322. godine*, str. 12.

⁶⁹ Povlastica je reproducirana i u sačuvanom tekstu Statuta, Ref. II, *Privilegium*.

⁷⁰ II, 114: (...) *in dispensatione et arbitrio comitis et suorum iudicum vel maioris partis eorum sit puniendi et condemnandi*.

⁷¹ Usp. osobito M. Barada, *nav. dj.*, dio II, sv. I. *passim*.

⁷² Cap. XXVI: *Et iudices debeant iuste iudicare, odio, amore, timore, precio postposito, secundum statuta civitatis et vbi statuta non erunt scripta, secundum bonam et puram eorum conscienciam*.

⁷³ Cap. XXIV: *Et iudices debeant iuste iudicare, odio, amore, timore, precio postposito, secundum statuta civitatis et vbi statuta non erunt scripta, secundum bonam et puram conscienciam suam*.

⁷⁴ Ref. cap. CVII: *Quod si quod regimen in futurum, videlicet comes, vicarius, iudices ... facient aliquam sententiam, tam civillem quam criminalem, contra Statuta, Reformationes, et consuetudines bonas et vsitatas, allegatas seu productas, siue demonstratas per partem, siue partes litigantes*.

⁷⁵ Paški statut, III, 39: (...) *ipsa statuta Capitularia, et reformationes inviolabiliter obseruentur, et primo feruentur statuta, et vbi non esset statutum, sed esset reformatio, ipsa reformatio obseruetur: ubi statutum Capitulare, vel reformatio non esset, tunc procedatur per sconsuetudinem approbatam, modo et ordine constituto. Sed vbi statutum, vel capitulare, vel reformatio, aut approbata consuetudo super aliqua re non poterit reperiri, tunc procedatur secundum bonam discretionem, et opinionem curiae cuiuscunque*.

se pod potvrđenim pravnim običajem podrazumijevao isključivo takav običaj koji je dobio pisano priznanje (*consuetudo approbata in scriptis*). No i običaj predložen po strankama (*allegata per partes*) bez prethodne formalne potvrde, mogao je poslužiti kao temelj za donošenje presude u konkretnom slučaju – ne derogirajući pritom bilo koju statutarnu odredbu ili reformaciju – pod uvjetom da je bio iznesen pred Veliko vijeće i prihvaćen dvotrećinskom većinom njegovih članova.⁷⁶

Na Rabu sudac je nastupajući dužnost morao prisegnuti da će se pridržavati isključivo statuta i običaja, odnosno da će suditi prema njihovom sadržaju.⁷⁷ Ipak, kako je Statut u nekim točno određenim stvarima izrijekom ovlastio kuriju na donošenje odluke na temelju vlastite rasudbe,⁷⁸ sigurno nećemo pogriješiti pretpostavimo li da se na sličan način moglo postupiti i u svim drugim slučajevima koji nisu bili pokriveni statutom niti običajima.

I kotorski se sudac u svojoj prisegi obvezivao da će se u svim sporovima koji mu budu povjereni držati važećih statutarnih propisa i onih koji će tek biti doneseni, kao i starih, priznatih običaja kad god ih bude znao. A ako mu ne budu poznati, odnosno ako u Statutu ne pronađe osnovu za odlučivanje, posavjetovat će se o tome sa starijim građanima i potom odlučiti po vlastitoj savjesti.⁷⁹

Iz svega rečenog razvidno je da u pravnim sustavima dalmatinskih gradova kao vrelo prava u formalnom smislu nije vrijedilo i tzv. *ius commune*, tj. opće europsko pravo zasnovano na načelima recipiranog rimskog i kanonskog prava, koje je igralo značajnu ulogu u hijerarhiji vrela u pravnim sustavima talijanskih gradova.⁸⁰ Ipak, i među ovima je bilo i izuzetaka, od kojih je najvažniji bez sumnje Venecija,⁸¹ čijem se odlučnom utjecaju konačno može i pripisati preteriranje općeg prava u statutima

⁷⁶ *Additiones; Additio Capituli 39. libri iii. Quod consuetudo non praeiudicat statuto in Registro Car. 33: Statuimus (vt semper fuit observatum) quod si aliqua consuetudo in aliquo placito allegata fuisset per partes, et non esset approbata in scriptis, tunc proponatur in consilio generali; et quandocumque pro duo tertia ipsius consilij terminatum, et definitum fuerit super dicta consuetudine, ita per curiam causa terminetur non derogando in hoc alicui statuto, aut reformationi.*

⁷⁷ Rapski statut, V, 9: (...) *omnia statuta et ordinamenta et bonas consuetudines arbenses tenebo et observabo et iudicabo secundum continentiam et tenorem ipsorum.*

⁷⁸ Usp. Pansoli, *nav. dj.* str. 277.

⁷⁹ Za to pitanje relevantne su barem tri statutarne odredbe: cap. 27. (... *iudicabo sine fraude secundum statutum civitatis Cathari, et consuetudinem ... sed quantum potero iustitiam manutenebo de eo quod ero sincerus, et si sincerus non fuero, et in statutis non inveniretur conditio tali questionis, consilium accipiam super factum iudicandum et secundum bonam et puram constientiam iudicabo ...*); cap. 37. (*quod si aliqua quaestio orta fuerit inter aliquas coram iudicibus de qua non inveniretur determinatio in statutis, iudices teneantur consulere cum senioribus civitatis, et habito consilio cum eis, quidquid videbitur de iure secundum antiquam consuetudinem sententialiter definiant, et terminent de ipsa quaestione*) i osobito cap. 40. (*De regimine comiti, salario et iurisdictione eius: ... debeat dictam civitatem et ipsius districtum bene et fideliter regere, et gubernare et omnibus iudicare et iustitiam ministrare, secundum nostra statuta facta, et fienda, et antiquas consuetudines nostras approbatas, et sint maior per ipsorum se concordabit, ita sententia proferatur, tam in civilibus, quam in criminalibus*).

⁸⁰ P. S. Leicht, *Lo stato veneziano e il diritto comune*, u: *Miscellanea in onore di Roberto Cessi*, vol. 1, str. 203.-211; Pansoli, *nav. dj.* str. 23. i d.; M. Bellomo, *L'Europa del diritto comune*, str. 163.-166.; A. Campitelli, *Europeenses*, str. 17. i dalje.

⁸¹ Za razloge mletačke nesklonosti općem pravu usp. Leicht, *Storia del diritto italiano. Le fonti*, str. 209.-210.; Pansoli, *nav. dj.* str. 219. i dalje; N. Lonza, *nav. dj.* str. 15.

dalmatinskih gradova.⁸² Doduše Splitski statut uzgred spominje opće pravo,⁸³ što ne začuđuje ako znamo da je to jedan od rijetkih dalmatinskih statuta čija redakcija nije izvršena pod mletačkim već ugarsko-hrvatskim vrhovništvom.⁸⁴ Usto, iz navedenog statutarnog mjesta proizlazi zaključak o općem (tj. rimskom) pravu više kao izvoru nadahnuća i uzoru splitskog statutarnog prava, negoli dopunskom vrelu prava u formalnom smislu.⁸⁵ Konačno, ne treba isključiti ni mogućnost da je redaktor statuta spominjanjem recipiranog rimskog prava možda samo dao oduška svojoj romanističkoj pravnoj naobrazbi.⁸⁶

Rezimirajući, možemo izraziti uvjerenje da izneseni primjeri, usprkos njihovoj fragmentarnosti, ne ostavljaju prostora sumnji u prohibitivan odnos sredovječnih dalmatinskih statuta spram pitanja uskrate pravosuđa i prava. Ta se tvrdnja može potkrijepiti slijedećim argumentima:

- Statuti pružaju manje ili više čvrsta jamstva da će odgovarajuća sudska tijela pokrenuti postupak svaki put kad se to od njih zatraži na propisan način, drugim riječima da pravda nikomu neće biti *a priori* uskraćena. K tome, jamči se i da će svaki započeti postupak meritorno biti priveden kraju osuđujućom ili oslobađajućom presudom, da pritom neće biti odugovlačenja, pristranosti i sl.

- Neki statuti (Zadarski, Šibenski) zabranjuju sucima, odnosno članovima sudačkih kolegija suzdržanost prema vođenju postupka ili odlučivanju pod izgovorom nejasnih propisa, činjenica i drugih relevantnih okolnosti.

- Svijesni nepotpunosti vlastite regulacije, statuti obično predviđaju po nekoliko supsidijarnih vrela u kojima sud u oskudici pisanih statutarnih rješenja može i mora tražiti uporište za rješenje konkretnog slučaja. Između tih vrela redovito se uspostavlja hijerarhijski redoslijed koji je za sud obligatan. Hijerarhija vrela u dalmatinskim statutima po pravilu obuhvaća pisane statutarne odredbe (uključujući i njihove naknadne ispravke i dopune, tj. reformacije), priznata običajna pravila i, na kraju, slobodnu sudačku prosudbu. Potencijal slobodne prosudbe kao pravnog uporišta praktično je neiscrpan. Time se na djelotvoran način otklanja mogućnost uskrate pravosuđa, odnosno prava pod vidom nepostojanja pravnog temelja za rješenje tekućeg slučaja.

Nedvojbeno je da su u pogledu hijerarhije vrela dalmatinski pravni sustavi slijedili gotovo istovjetan mletački obrazac, kojemu je, uz izneseno, svojstveno

⁸² Slično vrijedi i za istarske gradove pod mletačkom vlašću. S druge strane opće pravo prihvaćeno je kao formalno pravno vrela u Rijeci koja nije bila pod mletačkim gospodstvom ili u Trstu koji je to bio samo kratkotrajno. Usp. L. Pansoli, *Gerarchia*, str. 10. te 249. i d.; Z. Herkov, *Statut grada Rijeke*, II, 1; II, 19; II, 20; II, 34. itd.

⁸³ Tako se u III, 68. spominje opće (*ius commune*), a u III, 100. civilno, tj. rimsko pravo (*ius civile*).

⁸⁴ Pansoli, *nav. dj.*, str. 10.

⁸⁵ O zastupljenosti rimskih pravnih shvaćanja u Splitskom statutu v. A. Cvitanić, *Uvod*, u: *Statut grada Splita*, Split 1988. Za šire sagledavanje toga pitanja usp. M. Bellomo, *L'Europa del diritto comune*, str. 163. i dalje; Lonza, *nav. dj.* str. 15.-16.

⁸⁶ Statut je sastavio, kao što je naznačeno u samom njegovu proemiju, Perceval Ivanov iz Ferma, vješt u kanonskom i rimskom pravu (*peritus in iure canonico et civili*). Usp. i A. Cvitanić, *Doprinos pravnika iz talijanske regije Marche oblikovanju splitskog statutarnog prava*, u: *Iz dalmatinske pravne povijesti*, str. 76.

i formalno zaobilaženje tzv. općeg prava (*ius commune*), nastalog prožimanjem recipiranog rimskog s kanonskim pravom, koje je u većini drugih talijanskih gradova redovito javlja kao završna karika u hijerarhiji vrela. Stoga ni dalmatinski pravni sustavi ne priznaju *ius commune* kao formalno vrelo prava, iako su mnoga njihova rješenja izgrađena na rimskim pravnim shvaćanjima i terminologiji.

Korištena vrela i literatura:

- M. BARADA (priredio), *Trogirski spomenici*, dio I-II, sv. 1-3, Zagreb 1948.-1951.
M. BELLOMO, *L'Europa del diritto comune*, Roma, 1994.
M. BERKET (priredio), *Trogirski spomenici*, sv. 4, Split 1988.
M. BERKET, A. CVITANIĆ i V. GLIGO (priredili i preveli), *Statut grada Trogira*, Split 1988.
I. BEUC, *Zadarski statut iz 1305. godine*, Vjesnika državnog arhiva u Rijeci, II, Rijeka 1954.
B. BOGIŠIĆ i K. JIREČEK (edd.), *Liber statutorum civitatis Ragusii compisitus anno 1272*, Zagreb 1904.
K. BOSL, *Il risveglio dell'Europa: l'Italia dei comuni*, Bologna 1985.
Ž. BUJUKLIĆ, *Pravno uređenje srednjovjekovne budvanske komune*, Nikšić 1988.
A. CAMPITELLI, *Europeenses. Presupposti storici e genesi del diritto comune*, Bari 1992.
M. CARAVALE, *Ordinamenti giuridici medievali*, Bologna 1994.
A. CVITANIĆ (prijevod i uvodna studija), *Brački statut*, Split 2006.
A. CVITANIĆ (prijevod), I. KASANDRIĆ (uvodna studija), *Hvarski statut*, Split 1991.
A. CVITANIĆ, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split 2002.
A. CVITANIĆ (priredio i preveo), *Korčulanski statut*, II. izd, Split 1995.
A. CVITANIĆ, *Srednjovjekovni statut bračke komune*, Supetar 1968.
A. CVITANIĆ, *Srednjovjekovno uređenje Trogira*, u: P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira II*, Split 1978.
A. CVITANIĆ (priredio i preveo), *Statut grada Splita*, priredio, Split 1988.
A. CVITANIĆ (prijevod i uvodna studija), *Statut grada Splita*, Split 1998.
J. J. HANEL (ed.), *Statuta et leges civitatis et insulae Curzole, Zagrabiae 1877*.
Z. HERKOV (priredio i preveo), *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*, Šibenik 1982.
K. KADLEC (ed.), *Statutum et reformationes insulae Brachiae*, Zagreb 1926.
J. KOLANOVIĆ i M. KRIŽMAN (priredili i preveli), *Zadarski statut*, Zadar 1997.
M. KOSTRENIĆ, *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava*, Zagreb 1956.
P. S. LEICHT, *Lo stato veneziano e il diritto comune*, u: *Miscellanea in onore di Roberto Cessi*, vol. 1, Roma 1958.
P. S. LEICHT, *Storia del diritto italiano. Le fonti*, Milano 1966.
N. LONZA, *Uvod. Dubrovački statut. Temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta*, u: *Statut grada Dubrovnika*, Dubrovnik 2002.
M. LUKETIĆ i Ž. BUJUKLIĆ (priredili), *Srednjovjekovni statut Budve*, Budva 1988.
S. LJUBIĆ (ed.), *Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae, Zagrabiae 1882-3*.

- L. MARGETIĆ, *Lo statuto d'Arbe*, in: Atti e memorie, vol. XXX, Rovigno 2000, pp. 9-222.
- U. NICOLINI, *Il principio di legalità nelle democrazie italiane. Legislazione e dottrina politico-giuridica dell'età comunale*, Padova 1955.
- A. PADOA-SCHIOPPA, *Il diritto nella storia d'Europa, I. Il medioevo*, Padova 1995.
- L. PANSOLI, *La gerarchia delle fonti nella legislazione medievale veneziana*, Milano 1970.
- A. I. PINI, *Città, comuni, corporazioni nel medioevo italiano*, Bologna s. a.
- H. PIRENNE, *Le città del Medioevo*, Bari 1995.
- Ž. RADIĆ, *Imovinsko pravo po Statutu grada Trogira iz 1322. godine* (neobj. doktorska disertacija), Split 2003.
- M. SBRICCIOLI, *Interpretazione dello statuto*, Milano 1969.
- Statuta magnificae civitatis Anconae*, Anconae MDLXVI.
- Statuta Communitatis Pagi*, Venetiis MDCXXXVII.
- Statuta et leges Civitatis Cathari*, Venetiis MDCXVI.
- I. STROHAL (ed.), *Statut i reformacije grada Trogira*, Zagreb 1915.
- A. ŠOLJIĆ, Z. ŠUNDRICA i I. VESELIĆ (priredili i preveli), *Statut grada Dubrovnika*, Dubrovnik 2002.
- G. ZORDAN, *L'ordinamento giuridico veneziano*, Padova 1980.

DALMATIAN STATUTE LAW AND THE QUESTION OF DENYING JUDICIARY AND RIGHT

In this paper, it is shown that Dalmatian statute law in principle did not allow the possibility of denying judiciary (i.e court proceedings) nor right (i.e court decisions) upon observation of lack of legal foundation for making a court decision or because of judge/s' priori belief in a lack of legal grounding for the lawsuit. Similarly, denying right (i.e court decisions) was not allowed with the excuse of unclear regulations or factual questions. In general, the position of Dalmatian statutes was often shown indirectly in the formula of judges' oaths that proceedings would always commence when such was requested in the prescribed way, and that they would be meritoriously completed with either a conviction or an acquittal. The judgement had to be founded firstly on statutory regulations and, in the absence of such, on subsidiary sources which were often divided according to a strict hierarchy.

Key words: *statutes, statutory law, denying judiciary and right, subsidiary legal sources, hierarchy of legal sources*